

1955 - פרשת הברחות במטולה – אזרח ישראלי ראשון מועמד לדין בפני בית הדין למניעת הסתננות

מאת: סרן עדי מירז, עוזרת משפטית, לשכת סגן הפרקליט הצבאי הראשי

בשנות החמישים הוקדש מאמץ מיוחד למאבק עם תופעות של הסתננות רחבת היקף למדינת ישראל. באחד המשפטים החריגים מתחום זה, בהם הופיעו תובעים משורות הפרקליטות הצבאית, נשפט אזרח ישראלי בשם אברהם גרינשפן ממטולה. גרינשפן היה האזרח הישראלי הראשון שנשפט בפני בית הדין, והוא הורשע ונידון למאסר.

רקע עובדתי

בעיצומה של מלחמת העצמאות החלו ערבים מלבנון, סוריה, ירדן ומצרים לחצות את קווי שביתת הנשק לתוך ישראל בצורה בלתי מאורגנת כדי לאסוף יבולים, להוציא חפצים שהושארו בעת הבריחה, לבקר בני משפחה שנותרו בישראל ולקצר את דרכם בין מדינות ערב.

עד מהרה הפכו המניעים להסתננות למובחנים יותר: הסתננות פלילית והסתננות למטרות ביטחוניות. בפן הפלילי, חברות מאורגנות הסתננו לשם גניבה ממשקים חקלאיים ולשם הברחה. במקביל, התפתחה ההסתננות כאמצעי לחימה של ממש בידי הוועד הערבי העליון, לשם הוצאתם לפועל של פיגועים רצחניים נגד היישובים בישראל, שזכתה לכינוי "פדאיון".

ההסתננות, על שני פניה, גרמה נזקים ביטחוניים וכלכליים כבדים, והכנסת הזדרזה לחוקק את החוק למניעת הסתננות (עבירות ושיפוט), תשי"ד-1954. החוק קבע את ההסתננות כעבירה בפני עצמה, ומכוחו הוקמו "בתי דין למניעת הסתננות". מנסחי הצעת החוק סברו שהשיפוט בבתי משפט רגילים אינו מהיר דיו, וכי "מהירות תגובתם אינה מספקת את צרכי המלחמה בהסתננות". לכן, נקבע שסדרי הדין בבתי הדין למניעת הסתננות יהיו מהירים, כמו אלה הנהוגים בבתי הדין הצבאיים, ובהתאם ימונו להם דיינים ותובעים מקרב קציני צה"ל. עוד נקבע כי רק אב בית הדין בערעור חייב להיות בעל השכלה משפטית, אולם בפועל התובעים שטיפלו בתיקי ההסתננות היו גם הם בעלי השכלה משפטית - קצינים משורות הפרקליטות הצבאית. סמכויות הענישה לפי החוק היו רחבות במיוחד, ואפשרו אף לשופט יחיד להטיל עונש של מאסר עולם. מיד עם חקיקת החוק הובאו בפני בית הדין נאשמים רבים, ועל רובם ככולם נגזרו עונשי מאסר ארוכים, או שלחלופין הם גורשו חזרה למדינתם.

התפתחות משמעותית ביישום החוק התרחשה עם חשיפתה של רשת הברחות רחבת היקף מלבנון לישראל. בצד הלבנוני של הגבול ניצבו סוחרים לבנוניים אמידים שהיו מעוניינים להכניס סחורה לישראל, ובצד הישראלי של הגבול ניצבו בעל מלון ממטולה וסוחר ידוע מתל אביב. ביניהם קישרו מבריחים לבנוניים, אזרח ישראלי ממטולה, וסמל משטרה ישראלי, ששימש סוכן סמוי ושחשף את הכנופיה. הסחורות המוברחות כללו דולרים, עורות, זהב, יהלומים וגם ניילון.

אברהם גרינשפן, בן 42 ממטולה, היה האזרח הישראלי הראשון שהועמד לדין בפני בית הדין למניעת הסתננות, שהתכנס בבניין משטרת עכו בראשית 1955.

כעולה מפסק הדין, מבריחים מלבנון הגיעו שלוש פעמים לישראל והסתתרו בלול התרנגולות של גרינשפן. בפעם הראשונה אף הגדיל גרינשפן לעשות ונתן ללבנוניים לשתות מדלי מים אחד, ששימש דרך כלל לבהמות. בפעם השנייה הביאו עמם המבריחים גלילי ניילון, אותם עזר גרינשפן להעמיס למונית שנסעה לתל אביב.

בהזדמנות אחרת הביאה אשתו של גרינשפן כסף, אותו מסר למעורב אחר בפרשה. בפעם השלישית בה הגיעו המסתננים, ארבו להם שוטרים ועצרו אותם, וכן את גרינשפן ואשתו.

יהודי - נאשם ראשון לפי חוק חדש נגד מסתננים

ההברחה במטולה" - בבי"ד צבא

מתישב בבית-הלל לשעבר על

ספסל נאשמי ההסתננות

— מאת רפאל כהן —

אברהם בן משה גרינשפן היה האורח הישר-
אלי הראשון שהועמד לדין בפני בית דין צבאי מ-
יוחד למוניעת הסתננות — שהתכנס אתמוז בעכו.
האורח לא היתה חגיגת כלל ועיקר, כאשר קם
הנאשם על רגליו והשופט רב-סרן א. בן-שלו
הקריא בפניו את פרטי כתב-האשמה היבש.

כתבת עיתון "מעריב" בקשר לפרשה, מיום 10 בינואר 1955

ההליך המשפטי

ראשונים הועמדו לדין שני המסתננים מלבנון. משפטם הסתיים בהרשעה בהתאם להודאתם, ועל כל אחד מהם נגזרו 10 שנות מאסר בפועל. לאחר מכן, בינואר 1955, הוגש כתב אישום נגד גרינשפן אשר ייחס לו ארבע עבירות לפי החוק למניעת הסתננות: עבירה אחת של סחר עם מסתנן, שתי עבירות שעניינן מתן מחסה למסתנן, ועבירה נוספת של ניסיון למתן מחסה למסתנן.

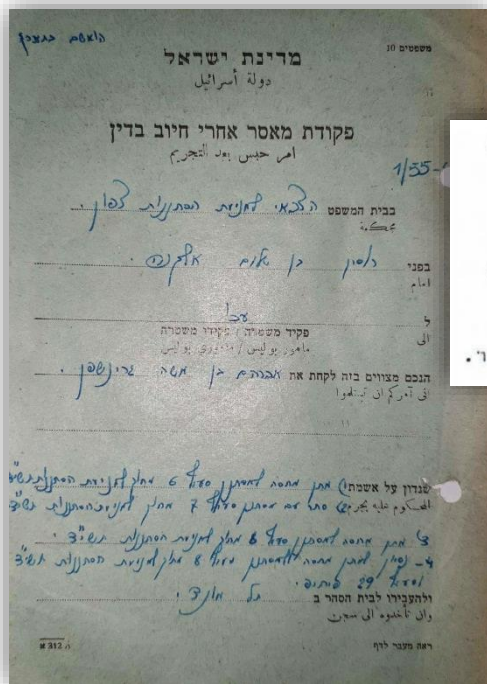
לבקשת התובע, התנהל המשפט בדלתיים פתוחות וסגורות לסירוגין, מחשש שחשיפת המידע שנמסר בחלק מהעדויות תסכן את בטחון המדינה.

בית הדין שמע עדויות רבות במהלך המשפט, בהן עדויותיהם של שני הלבנוניים שנתפסו יחד עם גרינשפן, עדות מפקדו של הסוכן המשטירתי, ועדותו של גרינשפן עצמו. באופן תמוה, הסוכן המשטירתי, סמל טדי כהן, לא נקרא להעיד במשפט. פרוטוקול הדיון מתאר את הפתעתו של סניגורו של גרינשפן, שהיה משוכנע כי התביעה תקרא לסמל לעדות וכך יוכל לחקור אותו נגדית, אלא שהדבר לא קרה.

סניגורו של גרינשפן טען כי סמל המשטרה שידל את גרינשפן לבצע את המעשים, וכי למעשה גרינשפן היה כלי בידיו של הסמל. הסניגור הסביר כי גרינשפן ראה בשוטר כשליח הרשות, שיש לפעול על פי הוראותיו. עוד הוסיף, כי חלקו של גרינשפן בפרשה אינו מהותי, במיוחד נוכח העובדה שידיש היא שפתו היחידה ובשל כך הוא לא שוחח עם המסתננים.

לאחר שמיעת העדויות החליט השופט, רס"ן אלקנה בן-שלום, לתת אמון מלא בגרסת התביעה ולהרשיע את הנאשם בכל העבירות שיוחסו לו. בין נימוקיו, ציין השופט כי "אין ספק שנתנת מים למסתנן מהווה עבירה של מתן סעד למסתנן". השופט גם הדגיש, שהנאשם אמנם לא היה מבריח ראשי והיה מכשיר בידי אחרים, אך למרות זאת מעשיו חמורים דיים כדי להצדיק עונש מאסר. עוד הדגיש השופט את חומרת העבירות והמשיך: "הן נראות עוד יותר חמורות כאשר העבריין הוא יהודי".

בגזר הדין התחשב השופט בכך שגרינשפן היה עולה חדש, שטרם הספיק להתאקלם במדינה, וכי הוא ניצל שואה ללא עבר פלילי. בגין כל העבירות בהן הורשע, נגזרו על גרינשפן ארבע שנות מאסר.

- א. סתן חספה למסתנן בנגוד לפעיף 6 לחוק לפניעת הסתננות (עבירות ושיפוט) תשי"ד, 1954 - שנה אחת מאסר.
- ב. סתן עם סתנן בנגוד לפעיף 7 לחוק לפניעת הסתננות (עבירות ושיפוט) תשי"ד, 1954 - שנה וחצי מאסר.
- ג. סתן חספה למסתנן בנגוד לפעיף 6 לחוק לפניעת הסתננות (עבירות ושיפוט) תשי"ד, 1954 - שנה וחצי מאסר.
- ד. נסיון לפתן סתפה למסתנן בנגוד לפעיף 8 לחוק לפניעת הסתננות (עבירות ושיפוט) תשי"ד, 1954 - שנה וחצי מאסר.

פירוט העבירות ופקודת המאסר, מתוך מסמכי תיקו של גרינשפן

גרינשפן הגיש ערעור על תוצאת פסק הדין, אשר נדחה על ידי הרכב של שלושה שופטים. לצד זאת, מצא ההרכב להורות כי כל העונשים שהוטלו על גרינשפן ירוצו בחופף, כך שעליו יהיה לרצות שנת מאסר ומחצה בפועל בלבד.

בעודו מרצה עונשו, הגישה אשתו של גרינשפן בקשת חנינה על שמו. אלוף-משנה ד"ר מאיר זהר, הפצ"ר דאז, מצא להמליץ על דחיית הבקשה, בנימוק הבא:

לאחר עיוני במיק ובנסוקי הבקשות שהוגשו ע"י אשת הנאשם וסניגורו, נסתחב עם חומרת העבירה הפוגעת קשות בבטחון המדינה, ביחוד באזורי הספר, וכן בשים לב לכך כי משפט זה גרם לצמצום עסקי ההברחה בסביבה בטסדים כפי שנעשו בעבר, וכן לאור נזר הדין כפי שבקבע ע"י ביה"ד לערעורים, טבורני כי אין מקום להמליץ בפני גיטא הסדינה להקל בעונשו של הנ"ל.

חשיבות הפרשה

כאמור, הייתה זו הפעם הראשונה בה אזרח ישראלי נשפט בבית הדין למניעת הסתננות. הליך ראשוני זה משך אליו את העיתונות בארץ, והוא סוקר בהרחבה. במהלך המשפט עצמו התמודד התובע, סרן שרגנהיים, לימים קצין בכיר בפרקליטות הצבאית, עם מצב לא שגרתי: אזרח ישראלי שהובא לדין בפני בית דין צבאי. נוסף על כך, בתיק התעוררו סוגיות משפטיות רבות שחייבו את הצדדים להתייחס לשאלות פרשניות ביחס לחוק החדש.

בכוחה של הפרשה ללמד אותנו על רוח התקופה. החוק הוא דוגמה לדינאמיות של המחוקק ומערכת המשפט, וליכולתם לתת מענה משפטי מתאים לצרכי השעה. לצד זאת, באישומים נגד גרינשפן פורטו מעשים שנדמים היום כפעוטים. מתן מים למסתננים לדוגמה, יכול להיחשב בבחינת מחווה אנושית. אף על פי כן,

נראה שהצורך ללחום בהסתננות על כל גווניה היה כה גדול, עד שמעשים אלו הצדיקו הטלת עונש מאסר על גרינשפן, הגם שהיה מכשיר בידי אחרים.

תופעת ההסתננות אמנם שככה לאחר מבצע "קדש", ב-1956, אך מטבעה של ההיסטוריה לחזור על עצמה: בעשור הראשון של שנות האלפיים צצה תופעה חדשה של הסתננות, דרך גבול ישראל-מצרים, ועימה התעוררו מחדש גם שאלות משפטיות הקשורות בכך. ב-2012 החוק תוקן כך שבתי הדין למניעת הסתננות בוטלו, אך העיסוק בשאלות בהן עסק התובע הצבאי, סרן שרגנהיים, נמשך גם היום.

מדוע בחרתי בנושא?

העמדתו לדין של אזרח ישראלי בפני מערכת משפט צבאית אינה דבר של מה בכך. אולם בתקופת מלחמת העצמאות הובאו אזרחים לדין בפני בתי הדין הצבאיים, והדבר נעשה גם בהקשר הרחב של הטיפול בתופעת ההסתננות שהכבידה על מדינת ישראל הצעירה.

בתפקידי הנוכחי אני עדה לקשת הרחבה של הנושאים החשובים בהם עוסקים קצינים צעירים בפרקליטות הצבאית. מרתקת אותי העובדה שכבר בראשית ימיה של הפרקליטות הצבאית, קצינים צעירים בדרגתי היו מופקדים על טיפול בנושאים כה רגישים, הנוגעים בלב האתגרים של אותה התקופה. למעשה, גם היום אנו שותפים לעשייה מאתגרת.

להרחבה בנושא, ראו את המקורות הבאים:

- ג'1/55 התובע הצבאי של בית דין למניעת הסתננות נ' אברהם משה גרינשפן (ניתן ביום 28 בינואר 1955);
- ע"מ/19/55 אברהם בן-משה גרינשפן נ' התובע הראשי (ניתן ביום 12 במאי 1955);
- יהודה ואלך, אטלס כרטא לתולדות ארץ ישראל מראשית ההתיישבות ועד קום המדינה, כרטא ירושלים, 1974